

KAHRAMANMARAŞ FİLESİ VE GÜNÜMÜZ UYGULAMALARINDAN ÖRNEKLER

Nursel BAYKASOĞLU¹ Hatice Feriha AKPINARLI²

ÖZ

Sanat, insanın kendini anlatma, kendi dışındaki dünya ile iletişim kurma ve etkileme gibi duygu ve düşünceleri ortaya çıkaran, uygarlık tarihinin her döneminde varlığını sürdüren, önemli bir etkinliktir. Sanat, toplumdan topluma, farklı biçimde değerlendirilmiş, içinde olduğu kültürün etkisiyle, ürünlere dönüşerek var olmuştur. Kültürel kimliğimizin en anlamlı belgelerinden biri de, El Sanatları içerisinde, önemli bir yere sahip olan, işleme sanatıdır. İşleme; üretim biçimi, bilgi ve beceri yoğunluğu ve öğretisiyle, uygulayıcıları için, ortak alan davranışları oluşturur. Kişilerin zevk, duygu, düşünce ve yaşam tarzlarını yansıtan, yapılarındaki ince bir biçim ve renk anlayışı ile titiz bir işçilik kaygısı hüküm süren, geçmişten günümüze köprü vazifesini gösteren, bir sanat dalıdır. Bugün endüstrinin baş döndürücü bir hızla değişimi, el işlemlerinin kullanım değeri ve işlevini, olumsuz bir biçimde etkilemektedir. İşleme sanatının bir uygulaması olan Kahramanmaraş filesi, iplik sayılarak, dokuma ipliklerinin bir kısmı kesilerek ve çekilerek yapılan, bir işleme çeşididir. Kahramanmaraş ilinde yapılan alan araştırmasında tarama yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşleme, gelenek, Kahramanmaraş filesi.

Baykasoğlu, Nursel. Akpınarlı, H. Feriha. "Kahramanmaraş Filesini ve Günümüz Uygulamalarından Örnekler". *idil* 6.37 (2017): 2595-2606.

Baykasoğlu, N. Akpınarlı, H. F. (2017). Kahramanmaraş Filesini ve Günümüz Uygulamalarından Örnekler. *idil*, 6 (37), s.2595-2606.

¹ Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Bölümü, nbaykas(at)gazi.edu.tr

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil Tasarımı Bölümü, ferihaak(at)gmail.com

KAHRAMANMARAŞ NETTING AND SAMPLES FROM TODAY'S APPLICATIONS

ABSTRACT

Art is an important activity that continues its existence in every period of civilization history, revealing emotions and thoughts such as human self-expression, communicating with and influencing the outside world. Art has been evaluated in society in different ways. At the same time, it became a product with cultural influence. Processing art is one of the most meaningful documents of our cultural identity. Embroidery, the mode of production and the intensity of knowledge and skills are available. At the same time, it reflects the pleasure, feelings, thoughts and lifestyles of the people. The art of embroidery that links the past and present is unique. Today, the dizzying change in the speed of the industry affects the value and function of hand operations in a negative way. Kahramanmaraş netting is a kind of processing which is done by counting yarn and cutting and pulling some of the weaving yarns. Survey method has been used in field research in Kahramanmaraş province.

Keywords: Embroidery, tradition, Kahramanmaras netting

Giriş

Dünyanın hiç bir ulusu, halk sanatları konusunda, binlerce yıllık bir kültür birikimi olan Anadolu kadar, zengin kaynaklara sahip değildir. Toplumların sanat duyarlılığını en kesin ve açık bir biçimde o toplumun süsleme sanatlarında görmek mümkündür.

Türk süsleme sanatının, gerek İslamiyet öncesi, gerekse İslamiyet sonrası, Türklerin hakimiyet kurduğu pek çok coğrafi bölgedeki, süsleme geleneklerinden etkilenmiş olması doğaldır. Ancak bu etkilenme, çok kısa bir zaman diliminde kalmış, gerek renk, motif ve kompozisyon yönlerinden, gerekse Türklere özgü sadelik yönünden, Türk duyuş ve düşüncesinin en önemli aracı haline gelmiştir.

Türk süsleme sanatında kullanılan motifler, uygulandığı alanın bütünlüğünü bozmadan, o esere ayrı bir ahenk katar. En basit gibi görünen bir işleme, dokuma, örgü v.b ürünlerde kullanılan motiflerin ardında, binlerce yıllık bir kültür oluşumunun gelenekleri, görenekleri, efsaneleri, inançları ve izleri bulunmaktadır. Bu motifler zamanla Türk Kültürünün potasında erimiş, yeni bir sentez ve ifade zenginliği kazanmıştır. (Onuk Akpınarlı,2015)

İşlemenin; dikişin giysi ve örtülerde, dekoratif amaçlı kullanılması ile başladığı ve insanlık tarihi kadar eski olduğu tahmin edilmektedir. Yapılan ilk işlemler hakkında, fazla bir bilgi edinilememiştir; ancak kazılardan çıkan heykellerin üzerindeki elbiselerin, işlemeli oluşu ve İbrani tarihinde Nuh'un kızının ilk işlemeli kemeri kullandığının anlatılışı, bu sanatın eski bir sanat dalı olduğunu göstermektedir. İşlemeli en eski örnek ise; Paris Güzel Sanatlar Müzesi'nde sergilenen, Mısır'daki mumyaların üzerindeki parçalardır (Akpınarlı, Baykasoğlu ,Kurt, Yılmazoğlu, Yıldız, 2014 :47).

Somut olmayan kültürel mirasımızdan biri olan işlemler, geleneksel kültürü yeni kuşaklara aktarma görevinin yanında, bir ulusun kültürel kimliğinin ve kişiliğinin en canlı ve anlamlı belgeleri özelliğini de taşımaktadır. İşlemler yaşadıkları ve üretildikleri çağa ve olaylara tanıklık ederler. Bu işlemlerden "Kahramanmaraş filesi" günümüzde giderek değer kazandığından tanıtılması ve yaşatılması önem kazanmıştır.

Bu çalışmanın amacı; geleneksel el işlemleri alanında, önemli bir yeri olan Kahramanmaraş file işinin, Kahramanmaraş il kültüründeki önemini ve günümüzdeki durumunu tespit etmek ve bu sanatı, yeni kuşaklara tanıtarak sürdürülebilirliğini

sağlamaktır. Çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırma evreni Kahramanmaraş il merkezinde file işi yapan kadınlar ,örneklem grup ise ulaşabilen 10 birey ve günümüzde yapılan ve sandıklarda bulunan, birbirinden ayrı motif ve kullanım özelliği taşıyan 43 adet file işi örneğidir. Kaynak kişilerden geçmişte ve günümüzde yapılan Kahramanmaraş filesi ile ilgili bilgiler tespit edilmiştir. File işi ürünler; teknik, iplik –kumaş özelliği, yörede kullanılan motif isimleri ve kullanım alanları yönlerinden değerlendirilmiş; Her bir ürünün tam boyut ve detay görselleri fotoğraflanmıştır.

Kahramanmaraş ilinde yapılan alan araştırmasında, işleme tekniklerinde kullanılan tüm iğnelere rastlanmıştır. Bu iğnelere; İşlemede gözlenen uygulama biçimleri, işlenecek dokumayı oluşturan iplikler üzerinde yapılan temel işlemlerdeki sistem doğrultusunda, beş ana grup altında toplanmaktadır (Barışta, 1995):

- 1- Dokumanın iplikleri üzerinde yürütülen iğnelere.
- 2- Dokumanın üzeri kapatılarak yapılan iğnelere.
- 3- Dokumanın iplikleri bağlanarak yapılan iğnelere.
- 4- Dokumanın iplikleri çekilerek yapılan iğnelere.
- 5- Dokumanın iplikleri kesilerek yapılan iğnelere.

Bu durum, günümüz koşullarında da; el işlemlerine verilen önemi vurgular niteliktedir. Günümüzde çok kısa sürede, kolay ve çabuk işleme yapan, ayarlandıktan sonra dıştan hiçbir müdahale gerektirmeyen, çok başlı makinelere rağmen, el işlemlerine verilen değer her geçen gün artmaktadır. Kahramanmaraş'ta, değişen hayat şartları ve yaşam tarzına rağmen, gelenek ve göreneklerin korunarak yaşatılmaya çalışıldığı saptanmıştır. Bu ilde, halk kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olan el işlemleri zaman içerisinde, kısmen kaybolmadan, günümüze kadar, kuşaktan kuşağa aktarılarak geçmişe ışık tutmaya devam etmektedir.

2. Kahramanmaraş File İşinin Özellikleri

Kahramanmaraş file işi yöredeki bireylerin zevk, duygu, düşünce ve yaşam tarzlarını yansıtan, yapıllarında ince bir biçim ve renk anlayışı ile titiz bir işçilik kaygısı hüküm süren, geçmişten günümüze, köprü vazifesini göstermektedir. Bu işleme türü, çeyiz geleneği ile yaşatılarak günümüze kadar gelmiş ve günümüzde de sürdürülmektedir. İşleme sanatının önemli bir uygulaması olan Kahramanmaraş file işi, gergef veya kasnağa gerdirilen kumaşın, iplikleri sayılarak, dokuma ipliklerinin bir kısmı kesilerek ve çekilerek yapılan bir işleme çeşididir. Kahramanmaraş file işi ile

ilgili bilgi toplanan ve günümüz örnekleri üzerinden teknik analizler ve değerlendirmeler yapılan bu çalışmada: genellikle “mongol” adı verilen ipek kumaş ve kumaşın renginde ipek iplik kullanılır. İplik kesme işlemi yapılacak ajur örneğine göre farklı sayılarda yapılmaktadır. Yörede en çok mercimek ajur tekniğinin kullanıldığı saptanmıştır.

Resim 1. Papatya Motifli Kahramanmaraş File İşi

Kahramanmaraş filesi Antep işine çok benzemektedir. Komşu il olan Gaziantep yöresinde de yoğun olarak yapılmakta teknik açıdan farklılık olmamakla birlikte motif açısından farklılıklar görülmektedir.

2.1. Antika Yapım Aşamaları

- 1- Ürün için öncelikle kumaş ve kumaşa uygun iplik türü seçiniz.
- 2-Yapılacak ürün çeşidini ve ebatlarını belirleyiniz.
- 3-Belirlenen ebatlara göre kumaşı kesiniz.
- 4- Kasnak veya gergefe kumaşı geriniz.
- 5- Mercimek ajurun yapılacak yeri belirleyiniz.
- 6-Seçilen motif ve iplik sayısını belirleyiniz.
- 7-İpliği iğneye geçiriniz.
- 8-İğneyi kumaşın altından üste çıkarınız.

9- Kumaş özelliğine göre kaç iplikten antika yapacağınızı saptayınız.

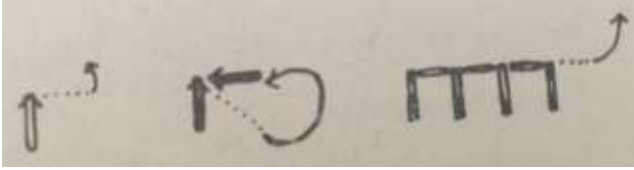
10- Üç iplik yukarı batınız.

11- İğnenizi sağa doğru üç iplik sayarak kumaş yüzüne çıkınız.

12- Üç iplik sola batınız (ilk yapılan hattın üst ucuna).

13- Üç iplik aşağı ve üç iplik sağa sayarak iğnenizi verev olarak kumaşın yüzüne çıkınız.

14- Üç iplik yukarı batarak aynı işlemleri tekrarlayarak motif özelliğine göre antikayı tamamlayınız.

Not: çok geniş yüzeyli motiflerde kesme ve çekme işlemi sırasında antikalara zarar görmemesi için, antika üzerine ikinci bir sıra daha antika ya da sarma çalışılır.

2.2. Mercimek ajuru yapım aşamaları

1-Antikası tamamlanan motifin kesme ve iplik çekme işlemini, kumaşın tersinde kıvrık uçlu nakış makası ile yapınız.

2- Mercimek ajurunda en ve boy ipliklerindeki ilk antikayı kes ile başlayıp son antikayı kes ile bitiriniz.

3- Uygun ipliği iğneye geçiriniz.

4-İpliğinizi antikaya kumaşın tersinden tutturunuz.

5-Sol üst köşedeki birinci karenin en ipliğini bir defa sararak filtreye başlayınız.(mercimek ajuru aynı renk iplikle yapılacak ise filtre ve ajur merdiven basamağı şeklinde aynı anda çalışılır).

6-İğneyi kumaşın altından verev geçirerek sağa doğru ikinci karenin içinden çıkınız(Karenin üç tarafı filtre sarıldıktan sonra 4. Kenarda mercimek ajuru çalışılır).

7- Birinci karenin boy ipliğini bir defa sarınız.

8- İğnenizi arkadan antikanın arasından yürüterek, sağa doğru boy ipliğine geliniz.

9- Boy ipliğini bir defa sarınız.

10-İğnenizi verev olarak ikinci karenin dışına çıkarınız.

- 11-İkinci karenin içine batınız ve en ipliğini bir defa sarınız.
- 12-İkinci karenin sağ tarafındaki boy ipliğinin sağından batınız.
- 13-İğnenizi ikinci karenin ortasında oluşan ilmik içinden çıkarınız.
- 14-İkinci karenin üst en ipliğinin ortasına batınız.
- 15-Oluşan ilmeğin ortasından çıkınız.
- 16- İkinci karenin sol tarafındaki boy ipliğinin dışından batınız.
- 17- Karenin içinden ilmik yaparak çıkınız.
- 18- İkinci karede ilk yaptığınız ilmeğin içine batınız.
- 19- İkinci karenin alt en ipliğinin dışından çıkınız.
- 20-İkinci karenin alt en ipliğinin açık kalan sol tarafını bir defa sarınız.
- 21-İğnenizi alttan verev geçirerek sol yukarıdan ikinci karenin içinden çıkınız.
- 22-Aynı işlemleri tekrarlayarak motif özelliğine geğe devam ediniz.

Kahramanmaraş il merkezinde, kadınlarımız tarafından evlerinde ve atölyelerde yoğun bir biçimde üretilmekte ve çok yüksek fiyatlarla alıcısıyla buluşmakta olan Kahramanmaraş filesi(Antep İşi) tekniği yöreyle özdeşleşmiştir. Maraş filesinde kullanılan kumaşın ve ipliğin inceliği, tek renkle işleniyor olması da işlemeye ayrı bir özellik ve güzellik katmaktadır.

Resim 2. Gergefte Kahramanmaraş File İşi

Kahramanmaraş file işinde antika, susma, filtre ve ajur tekniği olarak mercimek ajuru kullanılır. Antika ya da susma işlemi, işleme yapılacak kumaş üzerinde iplikleri kesildikten sonra atmaması ve motifin dış kenar konturunun belirlenmesi için çalışılır. Filtre ise, kumaş üzerinde kesilip çekildikten sonra kalan ipliklerin, göze hoş görünmesi ve mercimek ajuruna temel oluşturmak için merdiven basamağı şeklinde çalışılır (Baykasoğlu,2017;94) Bu çalışmada incelenen 43 adet örneğin % 100 ünde mercimek ajur, susma (sarma) ve filtre tekniği, %24 ünde ise antika tekniğe rastlanmıştır. Kahramanmaraş file işi yapılırken kumaşı işlemeye hazırlama, yani ipliklerin kesilme işleminin genellikle kesici adı verilen bireyler tarafından yapıldığı tespit edilmiştir.

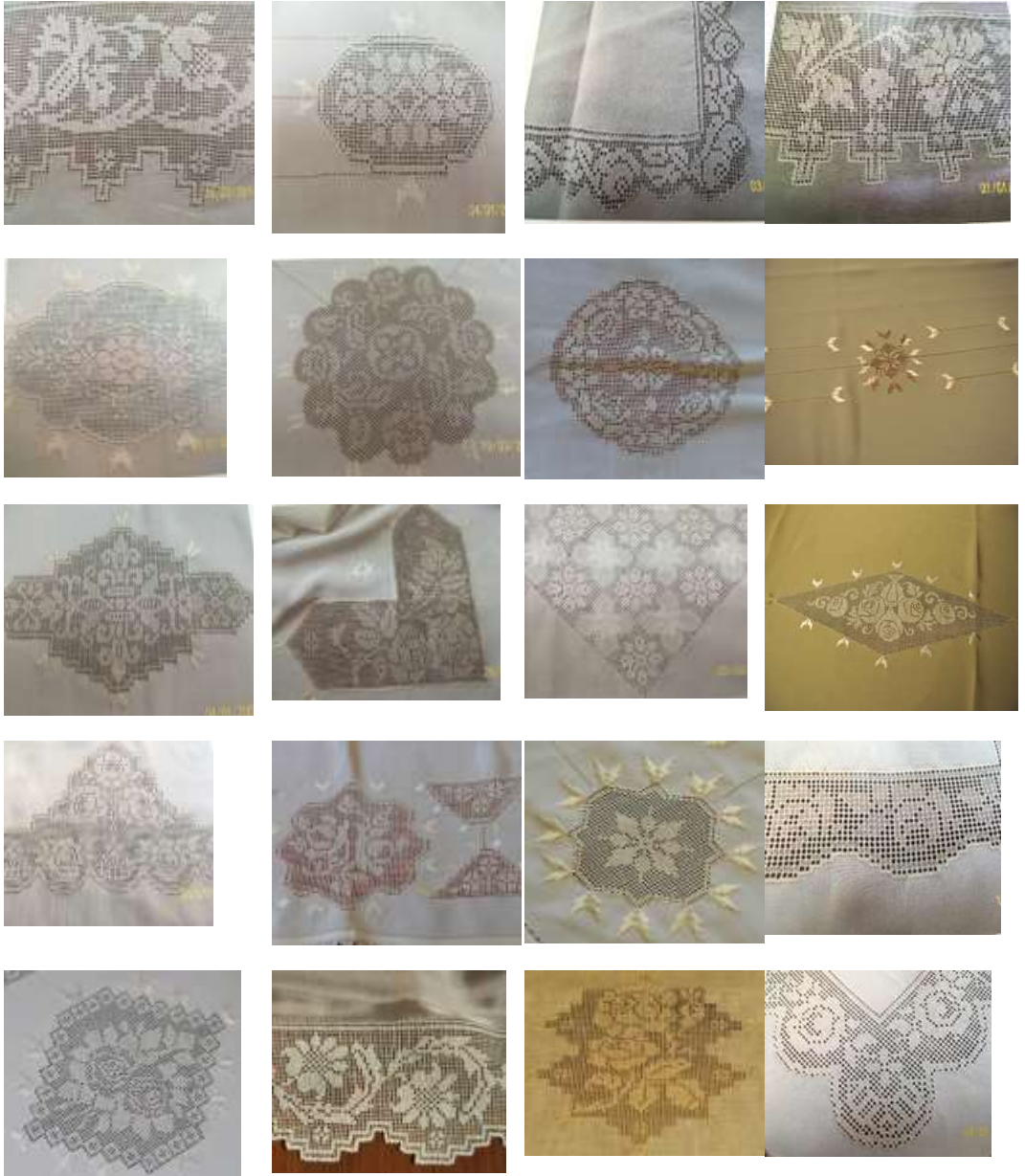

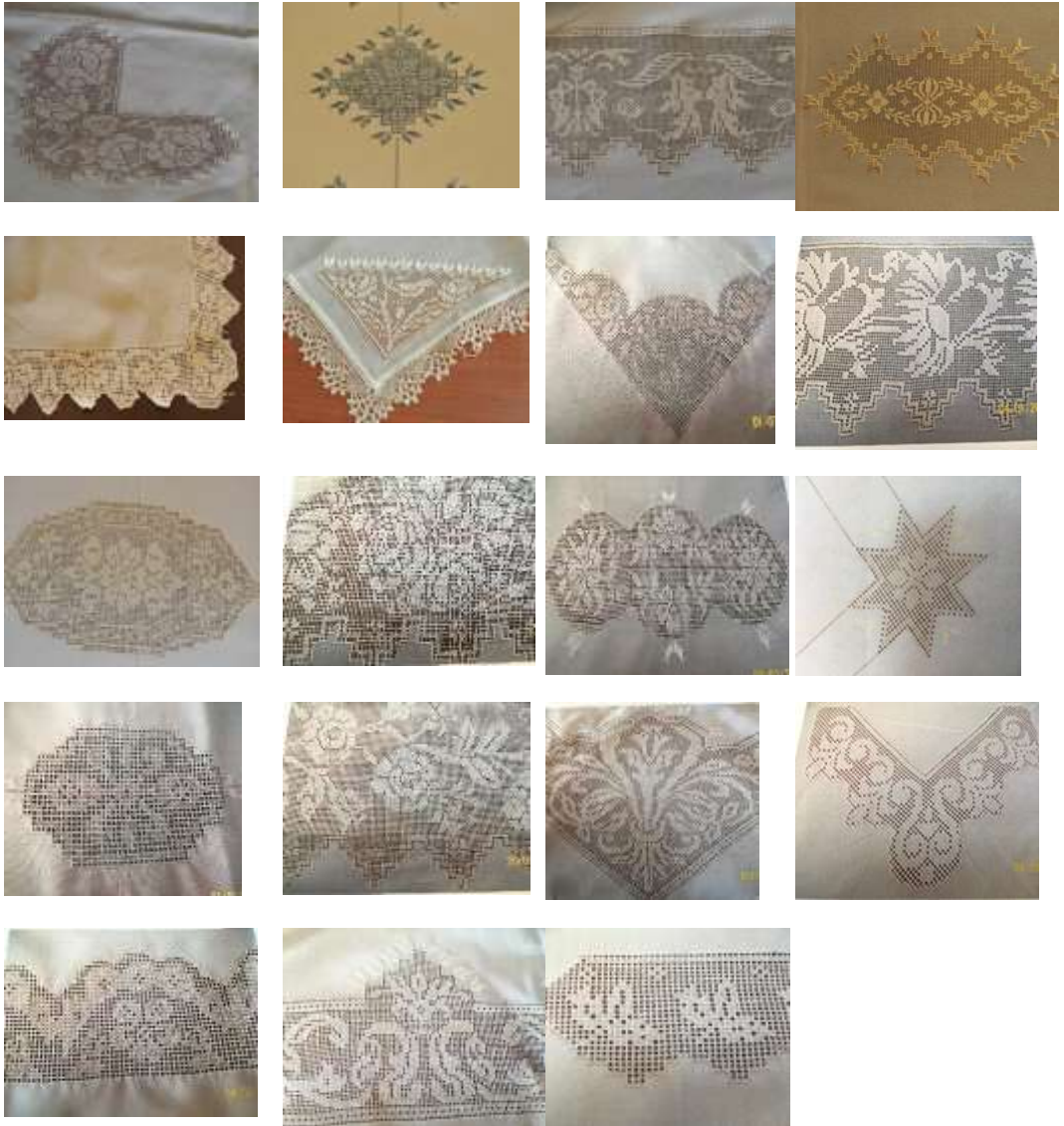
Resim 3. Antika ve susma (sarma) çalışması

Kahramanmaraş ilinde, file işi ile yapılan ürünler (43 adet Ürün) incelendiğinde çoğunluğun oda takımı, mevlit örtüsü ve bohça olduğu saptanmıştır.

Kahramanmaraş yöresinde, günümüzde çalışılan ve örnekleme olarak alınan 43 adet file işi örnekleri şöyledir;

Kahramanmaraş fıle fışinde; motif yerleştirmede geometrik formlardan yararlanılmıştır. Bunlar % 36 ile dikdörtgen form , % 22 ile üçgen form ,%13 oval form ,% 11 daire ve eşkenar dörtgen form ve % 8 ile çokgen formdur. İncelenen 43 adet örneğin 18 adedinde gül ve gonca gül motifi,9 adedinde papatya motifi, 3 adedinde lale motifi,3 adedinde karanfil 2 adedinde mum çiçeği motifi, 2 adedinde yıldız 1 adedinde ise nar, kuş, çınar yaprağı, Sultan gülü, şahin tepesi, yumurta, yonca motifleri kullanıldığı tespit edilmiştir Motif boyutları incelendiğinde ise ürün çeşidine göre, en uzun ölçü 210 cm ile 10 cm arasında, eninin ise 60cm ile 10 cm arasında değiştiği görülmüştür.

3. Sonuç

Sonuç olarak; işleme teknikleri, insanın kendini anlatma, kendi dışındaki dünya ile iletişim kurma ve etkileme gibi dürtüleri ortaya çıkaran, uygarlık tarihinin her döneminde varlığını sürdüren önemli bir etkinliktir. İşleme teknikleri, tarih boyunca toplumdun topluma farklı biçimde değerlendirilmiş, içinde oluştuğu kültürün etkisiyle ürünlere dönüşerek var olmuştur. Özellikle geleneksel sanatlarımızın yaşatılması ile ilgili çalışmaların yapılarak sürdürülebilirliğinin sağlanması, ülke kültürünün devamlılığı ve kimliğinin aktarılması açaşlarından önemlidir. Kahramanmaraş il merkezinde Kahramanmaraş fıle işinin çeyiz geleneği ve gelir sağlama nedeniyle, günüümüzde de iř yerleri, örgün ve yaygın eğitim kurumları ile evlerde de yapıldığı saptanmıştır. Özetle; işleme kültürünün Kahramanmaraş ilinde yaşatıldığı ve yüksek gelir elde edildiği tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

AKPINARLI, H. Feriha, BAYKASOĞLU Nursel vd. Kahramanmaraş El Sanatları. Ankara: Kahramanmaraş Belediyesi Yayını, Cilt I.ve II, 2014.

BARIŞTA ,H. Örcün. Türk El Sanatları. Ankara: Sevinç Matbaası, 1995.

KORKUSUZ, S. Nakış. Ankara, (Tarihsiz).

ONUK, Taciser, AKPINARLI, H.Feriha. “Geleneksel El Sanatlarımızın Yerel Kalkınmada ve Ekonomideki Yeri ve Önemi” Halk Kültüründe İktisat ve Ticaret Uluslararası Sempozyumu, (27-29 Nisan), şanlıurfa Motif Vakfı Yayınları,13, S.196-205, İstanbul, 2015.